

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ GABRIEL MARCEL

Ὁ Gabriel Marcel εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς μεταφυσικῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν αἰῶνα μας. Τὸν ὠνόμασαν ὑπαρξιακὸν φιλόσοφον καὶ δι' ἄρκετὸν χρονικὸν διάστημα εἶχεν ἀποδεχθῇ τὸν ὄρον. Ἀργότερα ὅμως ἤλλαξε γνώμην καὶ προετίμησε τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ νεοσωκρατικοῦ, μολονότι ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας του εἶναι ἡ ὑπαρξίς.

Ὁ γάλλος διανοούμενος ἀντιπαρέρχεται τὸ cogitare τοῦ Descartes καὶ προσδίδει νέαν προοπτικὴν εἰς τὴν πορείαν τοῦ γαλλικοῦ στοχασμοῦ. Τὸ κύριον στοιχεῖον ἐντός μου, ἢ μᾶλλον τὸ μοναδικόν, δὲν εἶναι ἡ νοοῦσα οὐσία μου. Τὸ ὅτι σκέπτομαι εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον, ἀλλ' ἡ σκέψις μου δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ὑπαρξίν μου.

«Je suis mon corps», εἶμαι τὸ σῶμα μου, ἀποφαίνεται ὁ Marcel. Τὸ σῶμα μου ἀποτελεῖ πραγματικότητα, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν μόνην. Ὁ γάλλος φιλόσοφος δὲν ὀδηγεῖται εἰς χονδροειδῆ ὕλισμόν, ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς, διότι τὸν ἀπασχολεῖ κυρίως τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ θανάτου. Κατ' αὐτόν, ἡ φιλοσοφία εἰς τὴν οὐσίαν της εἶναι μεταφυσική, διότι ὁ στοχαστὴς προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῶν πραγμάτων πέρα ἀπὸ τὰ φαινόμενα.

Ἀλλ' ὁ Marcel δὲν δέχεται τὸν κλασσικὸν δυϊσμόν, ὁ ὁποῖος διαχωρίζει τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Ἀντιθέτως ὑφίσταται μετὰξὺ των ἄρρηκτος σχέσις. Μὲ τὸν ὄρον «εἶμαι τὸ σῶμα μου», ὁ Marcel δηλώνει ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἐνσάρκωμένη καὶ λειτουργεῖ μέσῳ τοῦ σώματος.

«Δι' αὐτὸ τὸ σῶμα δὲν δύναμαι νὰ εἶπω οὔτε ὅτι εἶναι τὸ ἐγὼ οὔτε ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ὅτι δὲν εἶναι δι' ἐμέ»¹, διότι χάνεται κάθε διάκρισις μετὰξὺ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ παράγοντος. Σχηματίζω μίαν ἐμπειρίαν. Σχετίζομαι μὲ τὰ πράγματα. Συλλογίζομαι καὶ ἐπιθυμῶ. Ὑποφέρω καὶ ἀγωνίζομαι. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν δύναται νὰ μὲ χρησιμοποίησῃ ὡς ἓνα «ὄρον διάφορον ἀπὸ τὸ σῶμα μου»².

Ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει ὡς ὄργανον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ κάμῃ αἰσθητὴν τὴν παρουσίαν της χωρὶς αὐτό. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ὑπάρχειν ἔχει μεγάλην σχέσιν μὲ τὴν ὕλικήν, σωματικὴν μου ὑπόστασιν. Ἐκφράζει τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐμπλέκεται εἰς «καταστάσεις», διότι εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἔχει μίαν παρουσίαν εἰς τὸν χώρον καὶ τὸν χρόνον.

Ὁ χρόνος δὲν εἶναι μία ἀπλῆ διαδοχὴ φαινομένων καὶ γεγονότων, ἀλλ' ἓνα παρόν, τὸ ὁποῖον ἡ συνείδησίς μου διαστέλλει ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ δύναται νὰ φωτίζει τὸ μέλλον. Ζῶ μέσα εἰς τὴν χρονικότητα, ἀλλὰ καὶ δύναμαι νὰ τὴν ὑπερβαίνω μὲ τὴν συσχέτισίν μου μὲ τὸ εἶναι. Τοῦτο δὲν ὑποβαθμίζει τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ προϋποθέτει. «Ἀν ἡ ὑπαρξίς δὲν εἶναι εἰς τὴν ἀρχήν, δὲν εἶναι πουθενά»³.

Ἡ ὑπαρξίς κατατείνει πρὸς τὸ εἶναι, διψᾷ τὸ εἶναι· ἡ προσπέλασίς του ἀποτελεῖ ἱκανοποίησιν οὐσιώδους ἀνάγκης. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Παρμενίδην» θέτει τὸ ὄντολογικὸν πρόβλημα καὶ προβαίνει εἰς ὅλας τὰς δυνατὰς ὑποθέσεις,

1) Gabriel Marcel, Être et avoir, Paris : Aubier, 1968, I, σ. 11.

2) Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 12.

3) G. Marcel, Essai de philosophie concrète (παλαιότερος τίτλος : Du Refus à l'invocation), Paris : Gallimard, 1967, σ. 28.

αί όποϊαι άπορρέουν από ένα άρχικόν εϊναι, ό Marcel αντίθέτως άποστρέφεται τοιούτου εϊδους λογικά παιγνίδια.

Κατ' αυτόν, τώ Εϊναι δέν δύναται νά γίνη άντικείμενον γνώσεως, όπως την άναζητεί ό μαθηματικός λογισμός και όπως την διαμορφώνουν αί έπιστήμαι. Ή γνώσις, ή όποία άφορμάται από την αϊσθησιν, προϋποθέτει σχηματισμόν άκριβών έννοιών, σύνδεσιν και διαμόρφωσιν των εις σύστημα. Ή έπιστήμη συσχετίζει την λογικήν με τά πράγματα και μάς δίδει την έρμηνείαν τής συναφείας των.

Από αυτό τώ έπίπεδον τού «πρώτου στοχασμού» ό Marcel προχωρεί εις τώ έπίπεδον τού «δευτέρου στοχασμού». Ή συνείδησις έμβαθύνει εις τόν έαυτόν της όχι με την έννοιαν τής αυταρκείας, όπως ύποστηρίζουν οι ιδεοκράται, οι όποιοι ταυτίζουν την πραγματικότητα με την διάνοησιν, αλλά με την έννοιαν μιās έπιστροφής εις τώ βαθύτερόν μας εϊναι. Τοϋτο σημαίνει άποδοχήν τής πίστεως, ότι τώ Εϊναι εϊναι. Και άφού εϊναι, δέν έχομεν παρά νά τώ δεχθώμεν.

Ό Marcel άπομακρύνεται από όλους τούς άπολογητάς τής μεταφυσικής, οι όποιοι προσπαθοϋν νά δείξουν την ταυτότητα τού νοεϊν πρós τώ εϊναι. Ένψ ό ίδιος συμπαθεϊ την ιδεοκρατίαν, ένψ ό ίδιος έχει δεχθῆ απόψεις και έπιχειρήματα από την φιλοσοφίαν τού Πλάτωνος, τού Royce ή τού Bradley, άπορρίπτει την άπολογητικήν τού Εϊναι. Αί άποδείξεις τής ύπάρξεως τού Θεοϋ έπιστρέφουν εις την κεφαλήν εκείνων, οι όποιοι τας έστοχάσθησαν, γράφει ό ίδιος εις τώ «Μεταφυσικόν ήμερολόγιον».

Τώ Εϊναι ίσταται άπολύτως και δέν δέχεται κανένα προσδιορισμόν. Οι χαρακτηρισμοί, αί ποιότητες, αί ιδιότητες αναφέρονται εις τώ έπίπεδον τού πρώτου στοχασμού, εις τόν χώρον τής έπιστήμης, τής παρατηρήσεως και τού μαθηματικού λογισμού.

Ή έπιστήμη αναφέρεται εις τώ έχειν' αυτό προϋποθέτει την έκτασιν, τόν χώρον, την περιγραφήν, την κατάκτησιν. Με τώ έχειν συνδέεται ή έπιθυμία, ή όποία άποτελεί την κινητήριον δύναμιν τής κατακτήσεως. Έπιθυμούμεν, θέλομεν, άγωνιζόμεθα, έπιβαλλόμεθα, κυριαρχούμεν. Άλλ' ό άγών, όταν περιορίζεται εις την κατηγορίαν τού έχειν, εϊναι μάταιος.

Ό σύγχρονος άνθρωπος εϊναι προβληματικός⁴, διότι έναποθέτει όλα του τά όράματα εις τώ έχειν. Έπινοεί μηχανάς, κατασκευάζει οϋρανοξύστας, άποδεσμεύει χρόνον και δυνάμεις, αϋξάνει τας εύκολίας και τας άνέσεις, αλλά χάνει την έλευθερίαν του. Δεσμεύεται από τόν αυτοματισμόν τής μηχανής. Στρατεύεται, διά νά ικανοποιήση τας υλικάς άνάγκας. Μοιράζεται με τούς άλλους την προσωπικήν του και χάνει τόν έαυτόν του. Εις αϋτήν την περίπτωσιν ό λόγος τού Marcel εϊναι έπιγραμματικός: «nos possessions nous dévoient», «οί κτήσεις μας μάς κατατρώγουν»⁵.

Ή έπιστροφή εις τόν έαυτόν μας εϊναι πρᾶξις άναγκαία, εϊναι στροφή σωτηρίας. Έτοιμάζει τας ύπαρξιακάς κατηγορίας, αί όποϊαι θά μάς φέρουν εις τώ Εϊναι. Έδῶ δέν άναζητούμεν γνώσεις, αί όποϊαι άκολουθοϋν την διαδικασίαν τής άντικειμενοποιήσεως, άλλ' έτοιμάζομεν την ψυχήν νά δεχθῆ τώ Εϊναι.

Φυσικά, ό Marcel δέν άγνοεί τώ φιλοσοφικόν δίλημμα, τώ όποϊον άντιμετωπίζει ή μεταφυσική του. Διότι δέν δυνάμεθα νά άρνηθώμεν τώ ένδεχόμενον αυτό τώ Εϊναι νά άποτελῇ λόγον κενόν. Όμως, διά τόν γάλλον στοχαστήν, τοιούτοις ισχυρισμός δέν ύπερβαίνει τώ έπίπεδον τής γνώμης, διότι άδυνατεί νά γίνη γνώσις και έπομένως εϊναι άχρηστος οϊαδήποτε έπιχειρηματολογία πρós στήριξιν ή άρνησιν τού Εϊναι.

4) L' Homme problématique, Paris : Aubier, 1968.

5) Être et avoir, I, σ. 190.

Τὸ εἶναι τοῦ Marcel ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ἀρχικὸν εἶναι τοῦ «Σοφιστοῦ», τὸ ὁποῖον κεῖται ἀπολύτως, δὲν ἔχει κανένα προσδιορισμόν, ἀρνεῖται οἰανδήποτε σχέσιν καὶ μένει εἰς τὸν ἴδιον τοῦ τὸν ἐκυτὸν. Ἀλλ' ὁ γάλλος φιλόσοφος δὲν θὰ κάμῃ προσπάθειαν διαφοροποιήσεως τοῦ εἶναι εἰς ὑπάρχειν, διότι ἀποστρέφεται κάθε ἰδέαν «δημιουργισμοῦ». Δὲν γνωρίζομεν πῶς παρήχθημεν, πῶς εὐρίσκεται ὁ κόσμος, πῶς προήλθεν ἀπὸ τὸ εἶναι. Ἡ γνώσις μας εὐρίσκεται εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ὑπάρχομεν καὶ δυνάμεθα νὰ ἐπικοινωνήσωμεν μὲ αὐτὸ τὸ ἄγνωστον εἶναι.

Τοῦτο ὅμως δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν προβληματικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν μεταπροβληματικὴν. Τὸ εἶναι δὲν καταλαμβάνει χώρον, δὲν ἀντίκειται, δὲν εὐρίσκεται ἀπέναντί μου, ὥστε νὰ τὸ μελετήσω ὡς ἐπιστημονικὸν πρόβλημα. Τὸ εἶναι ὑπερβαίνει τὴν γνώσιν μου, εἶναι ἓνα «μυστήριον», τὸ ὁποῖον βαίνει πέρα ἀπὸ τὰ δεδομένα ἑνὸς προβλήματος. Μὲ φέρει εἰς δύσκολον θέσιν, μὲ περιπλέκει, χωρὶς νὰ παύῃ ν' ἀποτελῇ μίαν πραγματικότητα, τῆς ὁποίας αἱ ρίζαι εἰσχωροῦν εἰς τὸ ἐπέκεινα. Δι' αὐτὸ ἡ λύσις τοῦ μυστηρίου δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπογυμνωμένην λογικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν συνόλην προσωπικότητα, ἡ ὁποία πιστεύει καὶ ἐλπίζει.

Τὸ ἀπερινόητον εἶναι δὲν ἀποθαρρύνει, ἀλλὰ μαγνητίζει τὸν Marcel. Τὸ ἄγνωστον δὲν τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἀγνωστικισμόν, ἀλλὰ τοῦ ζωογονεῖ τὴν ἐλπίδα νὰ προχωρήσῃ θετικῶς πρὸς τὸ εἶναι. Ἡ διαίσθησις διὰ τὸ εἶναι δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν διαδικασίαν τῆς αἰσθήσεως. Τοῦτο μᾶς ἐνθυμίζει τὴν φιλοσοφίαν περὶ αἰσθήσεως τοῦ Ἐπικούρου. Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος ἐπίστευεν ὅτι ἡ αἰσθησις εἰκονίζει τὴν πραγματικότητα καὶ ἐπομένως εἶναι ἀλάνθαστος. Ἄν πολλάκις ἐμφανίζεται νὰ σφάλῃ, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν λανθασμένην κρίσιν, ἡ ὁποία τὴν συνοδεύει.

Παρομοίαν ἄποψιν ὑποστηρίζει ὁ Marcel. Ἡ αἰσθησις ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἄμεσον συγκινησιακὸν δεδομένον καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὴν φύσιν της εἶναι ἀλάνθαστος. Ἄν ὑπείσέρχεται ὁ παράγων τοῦ σφάλματος καὶ τῆς ψευδαισθήσεως, δὲν πταίει δι' αὐτὸ ἡ αἰσθησις, ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία, εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνομεν, διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὸ περιεχόμενόν της⁶. Κατὰ τὸν γάλλον φιλόσοφον, τὸ αἰσθάνεσθαι δὲν ἀντιστοιχεῖ ἀπλῶς πρὸς τὸ δέχεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινωνεῖν. Ἡ διαδικασία τῆς αἰσθήσεως ἐκφράζει τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἐγὼ πρὸς τὰ πράγματα.

Ἡ γνώσις πηγαίνει πέρα ἀπὸ τὴν αἰσθησιν, μεταβάλλει τὸ περιεχόμενον τῆς ἀντιλήψεως εἰς ἐννοίας, τὰς ὁποίας συνδέει λογικῶς. Μὲ τὴν γνώσιν εὐρίσκόμεθα εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἔχειν. Μὲ τὴν διαίσθησιν προχωροῦμεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ εἶναι. Ὁ πόθος, ἡ ἀνάγκη τοῦ εἶναι ἀποτελεῖ δεῖγμα, ὅτι τὸ εἶναι εἶναι. Εἰς τὸ βάθος εἴμεθα μεταφυσικοί. Ἐχομεν τὴν τάσιν πρὸς τὸ «πέρα». Τείνομεν νὰ μετέχωμεν εἰς τὸ εἶναι. Ὅμως ἡ μέθεξις τοῦ Marcel εἶναι διαφορετικὴ κατὰ τὴν μεθοδολογίαν ἀπὸ τὴν μέθεξιν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος ἤθελε νὰ προσεγγίσῃ τὰς ιδέας μὲ τὴν μεταστάθμευσιν τοῦ νοῦ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ εἰς τὰ νοητὰ, μὲ τὴν ἀφαίρεσιν καὶ τὴν γενίκευσιν.

Ὁ γάλλος στοχαστὴς ἀντιτίθεται πρὸς οἰανδήποτε ἰδεοκρατικὴν ἐρμηνείαν, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς ἀπρόσωπον γενίκευσιν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπαρξίς συγκεκριμένη καὶ μὲ τὴν βούλησίν του καταφάσκει εἰς τὸ εἶναι. «Ἡ πίστις εἶναι ἐνδειξις πραγμάτων οὐ βλεπομένων»⁷. Προσφέρει φῶς, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποδοχὴν της. Μέσα εἰς τὸ νόημά της περικλείει τὴν θέλησιν τοῦ νὰ σταθῶμεν καὶ νὰ ἀποδεχθῶμεν. Δι' αὐτὸ ἡ «πιστότης» ἀποτελεῖ οὐσιώδη παράγοντα τῆς πίστεως ὡς μεθέξεως. Πιστότης σημαίνει ὑπόσχεσιν. Ὁ Marcel ἐπαναλαμβάνει ἓνα λόγον τοῦ

6) Marcel, *Metaphysical Journal*, Transl. B. Wall, Chicago: Henry Regnery, 1952, σ. 131. Πρβλ. *Essai de phil. concrète*, σσ. 41 καὶ 42.

7) *Être et avoir*, I, σ. 24.

Nietzsche, ότι ο άνθρωπος είναι το μόνον ὄν, το ὁποῖον ὑπόσχεται. Μὲ τὴν πίστωση ὑποσχεθῆταί, ἀλλὰ καὶ τηροῦμεν τὸ περιεχόμενον τῆς ὑποσχέσεως.

Κατὰ τὸν γάλλον φιλόσοφον, ἡ πίστις δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρνητική, διότι ἐκπίπτει εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς γνώμης. Μὲ τὴν γνώμην ἰσχυρίζομεθα ὅτι κάτι εἶναι ἀληθές, χωρὶς νὰ καθιστῶμεν πάντοτε πειστικὴν τὴν ἐπιχειρηματολογίαν μας. Ἡ πίστις δὲν εἶναι γνώμη οὔτε ὑποθετικὸς λόγος. Εἶναι ἀναφορά εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἡ πίστις ὑποβαθμίζεται, ὅταν προσπαθῶμεν νὰ μετατρέψωμεν τὸν Θεὸν εἰς ἀντικείμενον νοητικῆς διαδικασίας. Ἡ πίστις, κατὰ τὸν Marcel, δὲν εἶναι λογικὴ ἀφαίρεσις, ἀλλὰ προσωπικὴ μέθεξις τοῦ Εἶναι.

Ὅμως τοιαύτη σχέσις δὲν ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἄκρον ὑποκειμενισμόν (solipsisme). Ὁ γάλλος φιλόσοφος ὑπογραμμίζει τὴν ἀτομικότητα, ἀλλὰ δὲν δέχεται τὴν αὐθαίρεσιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Marcel ἀναζητεῖ τοὺς ὁρους τῆς λειτουργικότητος τῆς μεθέξεως. Κάθε ἐπικοινωνία δὲν εἶναι μέθεξις, οὔτε τὸ ἄτομον μπορεῖ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ διαδικασία τῆς μεθέξεως ἀποβαίνει ἐγκυρος, ὅταν τὸ περιεχόμενον τῆς καθορίζεται ἀπὸ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς θεϊκῆς πατρότητος. «Τὸ πνεῦμα θέτει τὸν Θεὸν ὡς θέτοντα»⁸.

Τὸ ἐγὼ ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ ἀληθές του νόημα χωρὶς τὸ Σὺ καὶ τὸ σύ. Ὁ ἄλλος δὲν εἶναι τρίτον τι, δὲν εἶναι ἀντικείμενον ἐπικοινωνίας μὲ λόγους καὶ μηνύματα. Ἡ ἀγάπη δίδει βάθος εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τὴν ἀγάπην ἀρνεῖται τὸν ἑαυτὸν σου ὡς ἐγὼ, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει τὸ ἔχειν. Ἡ «πόζα», ὁ ἐγωισμός, ἡ ἄλλοτρίωσις εἶναι νοσηρὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ὑπογραμμίζουν τὴν ἀπουσίαν τῆς ἀγάπης.

Ἡ ἀγάπη «εἶναι πίστις»⁹. Εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ «δευτέρου στοχασμοῦ». Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Εἶναι ἔχει τὴν ἰδίαν ἀντιστοιχίαν τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὸ ἔχειν. Ὅταν ἐπιθυμοῦμεν, εἰσερχόμεθα εἰς τὸν κόσμον τῶν διεκδικήσεων, τῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ τῶν κατακτήσεων. Μετροῦμεν καὶ ἀποτιμῶμεν τὰ πράγματα μὲ τὴν ἔκτασιν, τὴν ὕλικοτητα, τὴν ἐπιβολήν. Ἡ ἀγάπη ἀφιερώνεται εἰς τὸ εἶναι. Μὲ αὐτὴν χάνεται τὸ ἐδῶ καὶ τὸ ἐκεῖ, λησμονεῖται τὸ «ἰδικό μου» καὶ τὸ «ἰδικό σου», παύει ἡ ἀντίθεσις τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ σύ. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ ἀποβάλλουν τὸ περιεχόμενον τῶν κατὰ τὴν μέθεξιν τοῦ Εἶναι.

Ἡ προσέγγισις τῶν ἀνθρώπων δὲν συντελεῖται μὲ πράξεις προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὠφελείας ἢ βλάβας, δὲν πηγάζει ἀπὸ τὸ συμφέρον. Ἡ προσέγγισις γίνεται ἐπικοινωνία, διότι ἔχει ὡς κινήτηριον δύναμιν τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν συνεκτικὴν οὐσίαν τῆς κοινότητος, ποὺ γινώσκω τῆς ἔχει τὴν ἀδελφότητα. Τοῦτο μᾶς ἐνθυμίζει τὸ πλατωνικὸν ὄραμα τῆς «Πολιτείας», σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον «ἐστὲ μὲν γὰρ δὴ πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἀδελφοὶ» (415α). Ἐκεῖ συνδέει τοὺς ἀνθρώπους ἡ «θέα» τῶν ἰδεῶν, ἐδῶ ἡ πίστις εἰς τὴν θεϊκὴν πατρότητα. Ὁ Πλάτων ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γνώσις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐποπτείαν τοῦ Εἶναι. Ὁ Marcel ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὴν γνῶσιν ὡς δυνατότητα προσπελάσεως τοῦ Εἶναι.

Ἡ θεωρία τοῦ γάλλου φιλοσόφου διὰ τὴν μέθεξιν δὲν ἀγνοεῖ τὰς δυσκολίας, ὑπολογίζει εἰς τὰς ἀντιρρήσεις, ἔχει ὑπ' ὄψιν τῆς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν. Ὁ Marcel δὲν ἀφηγεῖται ἕνα ὠραῖον ὄνειρον, ἀλλὰ προσπαθεῖ εἰς τὰ δράματά του νὰ ἰχνηλατήσῃ τὴν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀρνήται. Δι' αὐτὸ τὸ θέατρον τοῦ Marcel δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴν καλλιτεχνικὴν πραγματάωσιν, ὅταν παύῃ ὁ μόχθος

8) Met. Journ., σ. 46.

9) Le Mystère de L'Être, Paris : Aubier, II, 1964, σ. 63.

τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ παράλληλον ἀναδίπλωσιν τῆς ἀγωνίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀντιμετωπίζῃ τὴν μεταφυσικὴν ἐλπίδα. Ἡ condition humaine ἀποτελεῖ τὸν ἀντίλογον τῆς ἀδυναμίας εἰς τὴν διαλεκτικὴν τῆς μεθέξεως.

Ὅμως ὁ γάλλος φιλόσοφος γνωρίζει τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔχειν ἐγκλείει ἀνασφάλειαν καὶ ἐπιφέρει «ἀδιαθεσιμότητα» πρὸς τὸ μετέχειν. Ἀντιθέτως τὸ εἶναι ὁροθετεῖ τὴν φαινομενολογίαν τοῦ ἐλπίζειν. «Εἰς τὴν βάσιν τῆς ἐλπίδος ὑπάρχει ἡ συνειδήσις μιᾶς καταστάσεως (ἀσθενείας, ἀπωλείας κλπ.) ἡ ὁποία μᾶς προσκαλεῖ εἰς ἀπελπισμόν. Ἐλπίζειν εἶναι πίστῳσις πρὸς τὴν πραγματικότητα, διαβεβαίωσις, ἡ ὁποία ἐγκλείει τὸν θρίαμβον ἐπὶ τοῦ κινδύνου»¹⁰.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ ἀπλῶς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Ἐμπλέκεται καὶ βιώνει καταστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐνυπάρχουν ἀπλῶς προβλήματα, τὰ ὁποία δύναται νὰ λύσῃ μὲ τὴν συλλογιστικὴν του διάνοιαν, ἀλλὰ κινδυνὸς ἀπωλείας, ἐμπόδια, τὰ ὁποία τείνουν νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν διψαν πρὸς τὸ εἶναι. Ὁ Marcel ἀφορμώμενος, ὅπως τὸ συνηθίζει, ἀπὸ τὰς γλωσσικὰς χρήσεις τοῦ ἐλπίζειν εἰς τὸν καθημερινὸν λόγον ἀνοίγει διάλογον μὲ τὴν ἐλπίδα¹¹. Ὅταν λέγωμεν «ἐλπίζω ὅτι», δηλώνομεν μίαν ὑποθετικὴν πρότασιν, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον ἐνδεχομένως νὰ πραγματοποιηθῇ. Τὸ «ἐλπίζω νὰ» ὑποδηλώνει τὴν εὐχὴν μας.

Κατὰ τὸν γάλλον φιλόσοφον, βαθύτερον νόημα περιέχει τὸ ρῆμα ἐλπίζω, ὅταν ἐκφέρεται ἀπολύτως. Ἡ ἔννοια τῆς πίστεως, τῆς ἐμπιστοσύνης, τῆς προσδοκίας διατίθεται χωρὶς ὅρια καὶ ὑπολογισμούς. Εἰς τὸ ἀπόλυτον εἶναι ἀντιδιατίθεται τὸ ἀπολύτως ἐλπίζειν. Τὸ ἐγὼ θέλει νὰ προσπελάσῃ τὸ εἶναι, χωρὶς τοὺς ὑπολογισμούς καὶ τὴν λογιστικὴν τοῦ ἔχειν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐδῶ δὲν ἰσχύει ἡ ἀρχή, ὅτι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συγκεκριμένας προϋποθέσεις τοῦ ἐλπίζειν θὰ συμβῇ αὐτὸ τὸ γεγονός ἢ θὰ ἐπέλθῃ ἐκεῖνο τὸ ὠφέλιμον ἀποτέλεσμα.

Τὸ ἐλπίζειν ἀπολύτως εἶναι ἀπροϋπόθετον καὶ ἔχει ὡς κριτήριόν του τὴν disponibilité, τὴν διαθεσιμότητα τοῦ φρονήματος. Ὁ ἐγωισμός, αἱ διεκδικήσεις, ἡ ἀλαζονεία, ποὺ δὲν ἔχει ὅρια, ἡ πείνα τῶν κτήσεων ἀποτελοῦν τοὺς ἀνταγωνιστὰς τῆς disponibilité. Μὲ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκεται ριγμένος εἰς τὸν κόσμον, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Heidegger, ἀλλ' ἐτοιμάζεται νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς ἓνα δεδομένον, νὰ δεχθῇ μία πρόσκλησιν. Μὲ τὸ ἐλπίζειν περιμένει κανεὶς καὶ ἐτοιμάζεται ν' ἀπαντήσῃ εἰς ἓνα μήνυμα.

Αὐτὴ ἡ ἔννοια ὁδηγεῖ τὸν Marcel εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀναφορικότητος τοῦ ἐλπίζειν. Τί δύναται νὰ σημαίνῃ μεταφυσικῶς ὁ ὅρος «ἐλπίζω εἰς»; Ἐδῶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐλπίδος ἀποβαίνει συγκεκριμένον. Ἀναφέρεται εἰς τὴν πίστιν ἐνὸς Σὺ, τὸ ὁποῖον ἀκτινοβολεῖ, κατευθύνει, καθοδηγεῖ. Τὸ «ἐλπίζειν εἰς» εἶναι ἀντίλογος εἰς μίαν κατάστασιν, ἡ ὁποία μᾶς προκαλεῖ ν' ἀρνηθῶμεν τὴν ἐλπίδα. Ὁ ἄνθρωπος ἐλπίζει, διότι πιστεύει καὶ πιστεύει, διότι ἔχει διάθεσιν ἀποδοχῆς εἰς τὴν παρούσαν τοῦ εἶναι.

Ἡ ἐλπίς εἰς τὸν Marcel ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς φιλοσοφίας του. Ἐχει ὡς ἐλατήριόν της τὴν ἀνάγκην τοῦ εἶναι. Ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου γράφεται ἀπὸ τὴν διψαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Nietzsche πρῶτος διεῖδε τὴν ἀλλαγὴν τῶν καιρῶν καὶ ὤμνησε διὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ διὰ τὸν γάλλον διανοούμενον, ὁ Θεὸς κεῖται ἐκτὸς τοῦ ὑπάρχειν καὶ ἐπομένως δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν φθορὰν τοῦ θανάτου. Δὲν ἀπέθανεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐφρονέσαμεν τὴν ἐλπίδα μας, τραγικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον μὲ γλαφυρότητα ἀνέπτυξεν ὁ Unamuno, ὁ ὁποῖος ἐμμύθη εἰς τοῦτο τὸν Marcel.

Καὶ ὁ γάλλος φιλόσοφος ἀγωνίζεται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐλπίδα μέσα μας.

10) Être et avoir, I, σ. 92.

11) Homo viator, Paris: Aubier, 1945, σ. 39 κ.εξ.

Ἐγγύησις τῆς ἐλπίδος εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν θυσίαν. Ἡ βίωσις τῆς θυσίας παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτοκαταστρέφεται, ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν αὐτοκτονίαν, διότι κατ' αὐτὴν χάνεται ἡ ἐλπίς. Ἀντιθέτως τὸ ἐλπίζειν παρὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος στηρίζεται εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Παραπλησίαν προβληματικὴν προκαλεῖ τὸ θέμα τοῦ θανάτου. Ἐντὸς τῆς κατηγορίας τοῦ ἔχειν ἡ παῦσις τῶν βιολογικῶν λειτουργιῶν δεικνύει τὸ τέλος τῆς ὑπάρξεως. Ἐντὸς τῆς κατηγορίας τοῦ εἶναι ὁ θάνατος εἶναι μία μετάβασις, μία γέφυρα καὶ ὄχι ἓνα κλείσιμον. Ἐνῶ ζῶ μὲ τὸ σῶμα μου, δὲν ταυτίζομαι μαζί του. Ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει τὰς βιολογικὰς λειτουργίας, διότι ἐπιθυμεῖ, θέλει καὶ ἐπιδιώκει νὰ δεθῇ μὲ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Εἶναι.

Ἄλλ' ἂν ὁ θάνατος εἶναι μία ἀνάβασις ἀπὸ ἓνα ἐπίπεδον εἰς ἓνα ἄλλο ἐπίπεδον καὶ ὄχι ἓνα τέρμα, ἡ mortification, ἡ «μελέτη θανάτου», ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Πλάτων, ἀποτελεῖ οὐσιώδη ἄσκησιν τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, διότι μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὸ ἔχειν εἰς τὸ εἶναι.

* * *

Ὁ Gabriel Marcel εἶναι μεγάλος, διότι εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν προβληματικὴν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν εἰς μίαν ἐποχὴν, ἡ ὁποία σημειώνει τὸν θάνατον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Marcel μὲ θάρρος καὶ πρωτοτυπίαν ἀρχίζει τὴν πορείαν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν ὑλικὴν παρουσίαν τοῦ σώματος.

Ὁ ἴδιος δὲν πιστεύει εἰς τὰς ἐτοιμους λύσεις. Δὲν διαμορφώνει ἓνα φιλοσοφικὸν σύστημα. Δι' αὐτόν, ἡ φύσις τῆς ψυχῆς ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ὁδοιπορίαν, μὲ τὴν διαρκῆ ἀναζήτησιν, τὴν θέασιν νέων πραγμάτων καὶ ἰδεῶν. Ὁ Σωκράτης ὁ ὁποῖος ἐρωτᾷ, ὁ ὁποῖος προβληματίζεται (ἀλλ' ἔχει καὶ ἀνοικτοσύνην πρὸς τὴν μεταφυσικὴν) ἀποτελεῖ τὸ ὑπόδειγμά του.

Τὸ ἄγνωστον μαγνητίζει τὸ γάλλον φιλόσοφον. Ἡ δυσκολία τὸν τονώνει. Ἡ ἐλπίς τοῦ γεμίζει τὴν ὑπαρξιν. Βιώνει καὶ ἐπαναβιώνει τὴν προβληματικὴν καὶ τὴν μεταπροβληματικὴν του. Χωρὶς νὰ προβαίνει εἰς ψυχολογικὰς ἀναλύσεις μᾶς προσφέρει μίαν φαινομενολογίαν τῆς μεταφυσικῆς, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀναζητῇ ἐλπίδα. Ἐνῶ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὸ συναίσθημα, ἀναζητεῖ τὰς σταθερὰς σχέσεις τοῦ συναισθήματος πρὸς τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὸ Εἶναι.

Τοῦτο ὠδήγησεν ἀρκετοὺς εἰς ἐπὶκρισιν τοῦ Marcel, ὅτι ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἄλογον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐνυπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὅμως ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ὀρθός. Ὁ γάλλος φιλόσοφος ἐνῶ ὑπογραμμίζει τὸ ὑποκείμενον, δὲν βυθίζεται εἰς τὸν ὑποκειμενισμόν. Δι' αὐτόν, ἡ πραγματικότης ὑπερβαίνει τὴν λογικὴν. Ἡ μέθεξις ὅμως τοῦ Εἶναι δὲν εἶναι αὐθαίρετος οὔτε παράλογος, ἀλλ' ἀκολουθεῖ σταθερὰν διαδικασίαν, σύμφωνον μὲ ἐπάλληλα βιώματα.

Ἡ ἀδυναμία τοῦ Marcel δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸν δῆθεν ἰσχυρισμόν, ὅτι ὑποστηρίζει τὸ ἄλογον ἢ τὸ παράλογον στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἰς τὴν a priori ἀποδοχὴν τῆς πίστεως. Κατ' αὐτόν τὸν τρόπον ἀδυνατεῖ νὰ ἀπευθυνθῇ εἰς ὅσους δὲν πιστεύουν. Ἡ φιλοσοφία του ἀναζητεῖ τὰς προεκτάσεις τῆς πίστεώς του, δὲν μᾶς λέγει ὅμως τί συμβαίνει, ἂν ἀρνηθῶμεν τὴν ἀρχικὴν του πρότασιν, ὅτι τὸ Εἶναι εἶναι. Δὲν ἐξηγεῖ διὰ τί ἡ ἀρνήσις τοῦ Εἶναι δὲν ἀποτελεῖ πίστιν, ἀλλὰ μεταπίπτει εἰς γνώμην. Ἡ διάκρισις πάλιν τοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ ἔχειν εἰς τὸν γνωσιολογικὸν τομέα ὄχι μόνον δὲν βελτιώνει, ἀλλὰ καὶ περιπλέκει τὸ πρόβλημα. Ἡ γνώσις ὡς ἐπενέργεια τοῦ νοῦ ἐγκλείει ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν τῆς στοιχείᾳ πί-

στεως και δέν δυνάμεθα νά τήν περιορίσωμεν εἰς τήν κατηγορίαν τοῦ ἔχειν ¹². Ἀντί τῆς παραδοχῆς δύο χωριστῶν ἐπιπέδων, εἰς τά ὅποια νά κινοῦνται ἡ πίστις καί ἡ γνῶσις, θά ἡδυνάμεθα νά ἔχωμεν μία γνωσιολογικήν θέσιν, ἡ ὁποία χωρίς ἀντιφάσεις νά ἐπεκτείνεται πρὸς τήν πίστιν. Ἀντιθέτως ἀν ἡ ἀφετηρία μου σημειωθῇ μέ τήν ἀνευ ὄρων ἀποδοχήν τοῦ εἶναι ὡς πνευματικοῦ παράγοντος, ὁ ὁποῖος διαμορφώνει τήν ζωήν μου, ἐπεταί ὅτι ἀνοίγω τήν θύραν εἰς κάθε -ισμόν, ὁ ὁποῖος δύναται νά ἐκκινή αὐθαιρέτως μέ τήν πρόφασιν μιᾶς πίστεως, ἡ ὁποία δῆθεν εἶναι ἀναγκαία διὰ τὸ ὑπάρχειν.

Φρονῶ ὅτι δέν δυνάμεθα νά διαστείλωμεν τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ὑπάρχειν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι, ἀλλὰ καί ὑπάρχει. Ἐντὸς τοῦ εἶναι ἐγκρύπτονται τὰ πάντα· αἱ ἀπειροὶ δυνατότητες τοῦ εἶναι ἄρα καί ἡ ὑπαρξίς. Ἐπομένως εἶναι λαμβασμένη ἡ ἀποψις, ἡ ὁποία περιορίζει τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι μόνον καί ὄχι εἰς τὸ ὑπάρχειν. Τὸ ἓνα δέν ἀντιτίθεται εἰς τὸ ἄλλο. Τὸ εἶναι ἐντὸς τῆς χρονικότητος λαμβάνει τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὑπάρχειν. Ἐντὸς τοῦ ὑπάρχειν εὐρίσκεται σκέψις. Ἡ μελέτη τῶν ὑλικῶν σωμάτων (καί ἀκόμη περισσότερον τῶν ἐμβίων ὄντων) καί τῶν κινήσεών τους δεικνύει τήν σκέψιν εἴτε ὡς αἷτιον εἴτε ὡς σκοπόν. Τυῦτο εἶναι μία ἐνδειξις τοῦ ὑπάρχειν τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ ἡ σκέψις δύναται νά εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν κόσμον, ὡς ὑπαρξίς εἰσέρχεται εἰς τὸν κόσμον. Αὐτὸ δεικνύει τήν βιασύνην τοῦ Marcel, μέ τήν ὁποίαν ἀπορρίπτει τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' αἱ ἀντιρρήσεις δέν μειώνουν τήν πολὺπλευρον συμβολήν καί μεγάλην ἐπίδρασιν τοῦ γάλλου φιλοσόφου εἰς τήν «καθολικὴν» διανόησιν τῆς ἐποχῆς μας, μέ τὰ δοκίμια, τὰ θεατρικὰ ἔργα, τὰ ταξίδια, τὰς διαλέξεις, τήν ζωντανὴν ἐπαφήν του μέ τοὺς ἀνθρώπους, τήν φιλοσοφικὴν ἐταιρείαν, ἡ ὁποία ἰδρύθη μετὰ τὸν θάνατόν του καί φέρει τήν ἀνεξίτηλον μνήμην τῆς παρουσίας του.

Φιλόσοφος τῆς ἀμεσότητος, ἀλλὰ καί τῆς βαθυτέρας ἐμπειρίας τοῦ ἀνθρώπου δέν χάνει τήν ἐπαφήν του μέ τὸ παρελθόν. Χωρὶς νά εἶναι δούλος τῆς παραδόσεως, δέν περιφρονεῖ τήν παράδοσιν. Χωρὶς νά ἀγνοῇ τήν ἱστορίαν, δέν παραδίδεται εἰς τὸν ἱστορικισμόν. Κατ' αὐτόν, μία εἶναι ἡ θεμελιώδης ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου· ὁ προσανατολισμὸς του πρὸς τὸ εἶναι. Ἡ condition humaine σκιαγραφεῖ τήν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἔχειν. Ἀντιθέτως ἡ διαλεκτικὴ τοῦ εἶναι ὁροθετεῖ τήν προβληματικὴν τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία ἀναζητεῖ τοὺς ὁρους τῆς ἀληθινῆς πορείας. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκων νά ἀνεύρη τὰς κατηγορίας τῆς μεθέξεως διαμορφώνει τὸ αὐθεντικὸν πρόσωπον τῆς ἐλευθερίας του, ἡ ὁποία ἐκφράζεται μέ τὰς ὑπευθύνους πράξεις. «Ἄν αἱ πράξεις μας δέν ἐκφράζουν ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, εἶναι οἱ χειρότεροί μας ἐχθροί» ¹³. Ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπει τήν ἀγελαίαν συνειδησιν καί προχωρεῖ εἰς τὸν προβληματισμὸν τοῦ σύ, ὁ ὁποῖος στελεχώνεται εἰς τήν ἀγάπην ὡς θυσίαν καί ὡς μετάβασιν ἀπὸ τὸ ἐγὼ στὸ ἡμεῖς. Ἐντεῦθεν ἡ κοινότης δέν εἶναι συνάθροισις, ἀλλ' ἀπαρχὴ τῆς γνησίας διαλεκτικῆς μέ τὸ εἶναι.

12) Ἀντιθέτως ἡ ἀξιολογικὴ καί ἡ ἠθικὴ διαστολὴ τοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ ἔχειν ἀνανεώνει κατὰ πολὺ τήν ἐμβέλειαν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ νά συλλάβῃ καί νά λύσῃ τὰ σύγχρονα προβλήματα.

13) G. Marcel, *En Chemin, Vers quel éveil?* Paris: Gallimard, 1971, σ. 184.